

COLÒNIES DE VILAMAR

COLÒNIES DE VILAMAR

UNA AVENTURA PEDAGÒGICA
A CALAFELL (1922-1936)

COLÒNIES DE VILAMAR

UNA AVENTURA PEDAGÒGICA A CALAFELL (1922-1936)

Primera edició: novembre del 2022

© Magda Juncosa Romeu, directora
© Carme Ortoll Grífols, del pròleg
© Jordi Brasó i Rius, dels textos
© Joan Santacana Mestre, dels textos
© Georgina Castells Sala, dels textos
© Fermí Alari Pons, dels textos
© Susana Solé Juncosa, dels textos
© Josep Pou Vallès, dels textos
© Lluís Tetas Palau, dels textos
© Marta Barro Fernández, dels textos
© Lola Escoda Cañas, dels textos
© Anna Casellas Tetas, dels textos
© Rosa Maria Jané Reixach, dels textos
© Josep Oriol Mancheño Martínez, dels textos
© Eduardo Martín González, dels textos
© Manel Gómez Gutiérrez, dels textos
© Ramon Paraiso Gallardo, dels textos

© Diversos autors, de les fotografies
© D'aquesta edició:
Editorial Efadós i Ajuntament de Calafell

Edició:
EDITORIAL EFADÓS
Carrer d'Edison, 3 · Nau A
Pol. ind. les Torreneres
08754 El Papiol (Barcelona)
Tel. 936 731 212
efados@efados.cat
www.efados.cat

AJUNTAMENT DE CALAFELL
Plaça de Catalunya, 1
Tel. 977 699 009
info@calafell.org
www.calafell.cat

Disseny:
Editorial Efadós

Assessorament lingüístic:
M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de la coberta:
Güixens / Arxiu Güixens Fotografia

Acrònims:
AFB (Arxiu fotogràfic de Barcelona)
AMCB (Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona)
AMCAL (Arxiu Municipal de Calafell)
BNE (Biblioteca Nacional de España)

Amb el suport de:
 Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

ISBN: 978-84-19239-39-6
Dipòsit legal: B-16915-2022
Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics). www.cedro.org

«Res fa més feliç un nen que viure al costat d'un arbre, enfonsar els peus a la sorra, perseguir un insecte o arrancar una flor».
Olga Cossettini

A tots aquells que creuen en l'educació com a principal eina transformadora i a les primeres persones que van lluitar per fer-ho possible.

AUTORIA DESCONEGUDA / BIBLIOTECA ROSA SENSAT - FONTS ARTUR MARTORELL

Índex

Presentació	9
Prefaci	11
Pròleg	13
L'època. Context històric i pedagògic	19
Els impulsors de la Colònia de Vilamar	27
Colònies d'estiu a Catalunya	35
Vilamar, un model de medicina preventiva	43
L'Escola del Mar	51
El Calafell de l'època	61
La relació de les Colònies amb Calafell	75
L'organització d'una república d'infants	89
Les activitats a la Colònia de Vilamar	101
Els mestres de Vilamar	117
Els directors de les Colònies de Vilamar	125
Les colònies sota la dictadura de Primo de Rivera	133
Els diaris de Vilamar	141
La premsa de l'època i els convidats a les colònies	151
Vilamar i l'Escola Nova, elements per al debat pedagògic al segle XXI	161
Bibliografia general	166

Històries vora mar

Sota la mirada atenta dels nens, un pescador explica la vida marinera. La pedagogia emprada a Vilamar con-

vertia en objecte d'estudi l'entorn més immediat, tant les persones com el medi natural o la societat.

Les viles, un campament a la sorra

Entre la pineda i el mar s'allotjaven els infants en dotze casetes de fusta que foren reutilitzades de la Fira de Mostres

de Barcelona del 1920. Cada dues casetes formaven una vil·la amb jardinet i cada tres viles formaven un barri.

AUTORIA DESCONEGUDA / BIBLIOTECA ROSA SENSAT - FONTS ARTUR MARTORELL

Presentació

CENTENARI DE LES COLÒNIES DE VILAMAR

Ajuntament de Calafell

Aquest 2022 es commemora el centenari de la creació de les colònies infantils Vilamar de Calafell. Amb aquest llibre i altres activitats, recordarem un projecte pedagògic excepcional: va ser una de les experiències didàctiques més innovadores a l'Europa de llavors, una autèntica revolució en aquest camp.

En el Calafell de cent anys després potser no som conscients de la importància d'aquell projecte, tot i haver-hi dedicat un dels carrers més importants del municipi. Va ser una iniciativa educativa sense parió, amb un component d'educació cívica i política de primera magnitud al voltant de la idea d'una república d'infants.

Una república amb institucions electes i procediments, amb un diari, amb funcions i oficis per fer rutllar una col·lectivitat... Una autèntica escola de demo-

cràcia ideal, complementada per un projecte educatiu a l'aire lliure que buscava el coneixement de l'entorn i una vivència saludable.

Allò va ser possible gràcies a una iniciativa encapçalada per Pere Vergés i Farré, entre molts altres, que tenia el suport de l'Ajuntament de Barcelona. I també, gràcies a la bona acollida que el projecte va aconseguir de l'Ajuntament de Calafell, amb l'alcalde Jaume Jané al capdavant. Com tantes altres coses d'aquella època, l'arribada de les tropes franquistes va significar la fi de la república d'infants i de qualsevol cosa que sonés a democràcia.

Avui tenim la possibilitat de recuperar aquell llegat gràcies a l'aportació en aquest llibre de fins a quinze autors i dels professionals de l'Ajuntament que l'han coordinat. Tant de bo aquesta obra impresa situï en el lloc històric que li pertoca aquell gran projecte que avui mateix seria igual de vigent!

GÜIXENS / ARXIU GÜIXENS FOTOGRAFIA

Una platja per viure-la

El fotògraf vendrellenc Isidre Güixens devia passejar per la platja quan va ensopegar amb les nenes de Vilamar

i ens llegà aquesta magnífica fotografia de posat espontani, plena de vida i energia.

Prefaci

BUSQUEM PETXINES?

Magda Juncosa Romeu

Tècnica de Cultura de l'Ajuntament de Calafell.

Directora del llibre del Centenari de Vilamar

Estic convençuda que si preguntem a un infant com voldria que fos l'escola ideal, s'assemblaria força al Vilamar de fa cent anys. Qui no voldria una escola a l'aire lliure on els jocs fossin l'eix central del sistema, on es fessin excursions per trobar insectes i petxines, per descobrir fòssils, on hi hagués grups de cronistes, de meteoròlegs, on la música i el teatre, el cinema i l'exercici físic se situessin al centre de l'aprenentatge, on els infants fossin exploradors de l'entorn i s'autogovernessin? I tot això, convivint plegats en unes casetes de fusta a la sorra de la platja. Perquè la platja és dels nens i el mar, dels adults.

Vilamar va contextualitzar conceptes com cultura, salut, educació i llibertat, els va posar al centre de l'ideari i els va col·locar a la platja, al bell mig de la sorra i clavats com un para-sol per no perdre'ls de vista. L'aventura pedagògica que fou encara fascina avui dia. Però, què és el que tant ens enlluerna? Que fos una república d'infants, el sistema pedagògic que s'emprà o que la platja fos el seu hàbitat? Val a dir que Vilamar fou una de les primeres colònies de platja en un temps en què la muntanya era el principal destí per fer cures de salut. També ens meravella l'entusiasme dels seus impulsors, com Pere Vergés, gràcies al qual tenim un llegat documental important, i com Artur Mar-

trell, que trampejà els anys de dictadura i ens deixà un arxiu fotogràfic i manuscrit que es preserva amb el seu nom a la Biblioteca Rosa Sensat, sota la mirada atenta i generosa de Pau Raga.

Potser és per tot això que, quan vaig picar a la porta dels autors, tots en van voler ser participants. No vaig obtenir cap no per resposta. S'ha fet un treball coral en què es compten mestres, historiadors, filòlegs, documentalistes i un metge, entre altres. Gràcies als autors per voler jugar i participar de l'aventura de Vilamar, i gràcies a l'Ajuntament de Calafell per la confiança i la llibertat absoluta que ens ha donat a l'hora de dur a terme aquest projecte.

S'ha fet el llibre que Calafell devia a Vilamar sense cap altra pretensió que la d'agrair la tasca d'unes persones que van lluitar per l'educació dels infants i la de deixar un testimoni modest i respectuós del que hauria pogut ser l'educació d'un país si l'any 1936 hagués passat de llarg.

L'espai que van trepitjar els vilamarins no té res a veure amb l'actualitat, ni la sorra ni la façana marítima, però estic segura que, si busquem amb atenció, tal com feien els vilamarins de fa un segle quan buscaven insectes i closques, segurament trobarem l'esperit de Vilamar amagat sota un granet de sorra de la platja o en una petxina, esperant ser descobert per algú amb ganes de jugar. Hem de custodiar aquest llegat entre tots.

AUTORIA DESCONEGUDA / BIBLIOTECA ROSA SENSAT - FONTS ARTUR MARTORELL

Pròleg

COLÒNIA ESCOLAR VILAMAR DE CALAFELL. UNA REPÚBLICA D'INFANTS

Carme Ortoll Grífols
Mestra. Directora de la Fundació Artur Martorell

Conversant amb l'avi Joan, m'explicava que durant força estius ell havia acompanyat pescadors, calafats i dones *remendadores* a les Colònies de Vilamar, situades als pins del Llagostera, per explicar a les criatures que venien de Barcelona l'art de la pesca, com es construïen les barques, com suraven al mar i com tenien cura de les xarxes.

Ell em deia: «Els mestres ens demanaven més que féssim demostracions de com fèiem cada cosa que no pas grans explicacions. Ens deien que els infants, amb les observacions i amb l'aplicació de cada activitat mostrada, aprenien molt més que no pas copiant en cartipassos». En deien posar en pràctica tot allò «vist i oït».

«Aquelles criatures no s'estaven de fer-nos preguntes», em deia l'avi. «Explicar-los com pescàvem al palangre, com es posava l'esquer a l'ham; ensenyar-los a fer nusos mariners per entrelligar les xarxes o a fer foc amb les pedres fogueres era d'un gran interès per a ells, i volien saber fins al fons cada cosa que els explicàvem. No solament anaven a la colònia

AUTORIA DESCONEGUDA / BIBLIOTECA ROSA SENSAT - FONTS ARTUR MARTORELL

Una educació personalitzada

Cada infant era considerat únic i era el centre de tota l'educació que es desenvolupava a la colònia. Un lloc on es feia un acurat historial pedagògic i el seguiment de cada criatura.

els pescadors i la gent de la Platja, sinó que també parlaven i aprenien dels pagesos i les pageses i d'altres oficis dels veïns del Poble i de la zona».

Les classes que es feien a les casetes eren també d'una gran importància, però tot allò que podien aprendre des del vessant més directe, en què la reflexió i la deducció dominaven, passava davant de tot. I l'avi també em deia: «i en acabar qualsevol activitat, aquells infants sempre et mostraven el seu agraïment i nosaltres ens sentíem joiosos d'haver-hi anat i poder veure com després, en competicions i altres activitats, aplicaven aquells coneixements que havien adquirit». Eren com escoles de vida a l'aire lliure, en plena natura.

Ens expliquen, també, els documents d'aquella època, que van triar Calafell perquè era un poble ideal: tenien l'estació de tren a prop de la colònia, hi havia bona llum del sol i s'hi respirava un aire sa. La sorra fina de la platja, aquella aigua iodada i la remor de les ones de la mar feien de Calafell un lloc magnífic per donar compliment a la doble finalitat que s'havien proposat amb aquelles criatures: d'una banda, l'acció curativa dels banys de mar i de sol, i, de l'altra, l'acció formativa integral de cada infant.

Els nens i les nenes van venir a Calafell cada estiu des del 1922, quan es va iniciar el projecte, fins al 1936. Malgrat la curta durada d'aquestes colònies, van deixar fermes empremtes pedagògiques, i n'és testimoni el *Diari de Vilamar*, elaborat pels mateixos infants.

L'alcalde de Calafell, el senyor Jaume Jané, va proporcionar totes les facilitats a Pere Vergés, que va ser el seu primer responsable, per tal que es poguessin fer les colònies al nostre poble.

La Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona seleccionava per assistir-hi les criatures més vulnerables i dèbils entre els infants de classes populars per tal que poguessin reconfortar-se amb el sol i els banys de mar, procurant de fomentar la seva força cap a persones sanes, cultes, educades, amb motivacions de grans inquietuds pels sabers i amb esperit d'iniciativa i confiança. Criatures que s'organitzaven

en la colònia com en una república, que funcionava com una vila ideal, amb un model d'autogestió democràtica entre els habitants de la colònia, amb un alcalde, un govern i diferents comissions, que utilitzaven per prendre cadascuna de les decisions.

Aquella va ser una iniciativa educativa molt positiva, amb algunes de les idees procedents de l'Escola Nova i de l'Escola Activa, que van proporcionar una veritable revolució didàctica i pedagògica. L'experiència va ser un referent de renovació a Catalunya, on els infants avançaven, tant en l'àmbit individual com en el col·lectiu, desenvolupant projectes comuns a escala social, de cooperació i participació. Projectes que es proposaven a partir de les vivències dels infants. Projectes de llibertat i de vida.

Cada infant era considerat únic i era el centre de tota l'educació que es desenvolupava a la colònia. El coneixement de cadascun, el respecte a la seva persona, els seus drets i els seus deures eren fonamentals en cadascuna de les activitats. Un lloc on es feia un acurat historial pedagògic i el seguiment de cada criatura.

La colònia era un lloc de serenitat i calma, un lloc d'aprenentatge, de cura higiènica i sanitària, d'alimentació reconfortant i saludable, d'atenció al llenguatge, d'exercicis físics, de banys, de repòs, d'excursions, de treballs manuals, de cant, de dibuix, d'estudis de la naturalesa, d'educació moral, d'educació religiosa i ètica, de joc i del sentiment de la bellesa. Un lloc de calidesa humana per a totes les persones que hi vivien.

Unes metodologies innovadores i adequades van fer que, conjuntament amb el treball de la natura i la salut, es fessin evidents unes condicions indispensables per adquirir coneixements intel·lectuals, coneixements populars i de vida. Es va anar creant, cada vegada més, la missió de fomentar l'excel·lència i el progrés de cada infant amb l'esforç, atenent les capacitats i els interessos de cadascú, respectant aptituds i actituds.

AUTORIA DESCONEGUDA / BIBLIOTECA ROSA SENSAT - FONDS ARTUR MARTORELL

Vist i oït

«Els mestres ens demanaven més que féssim demostracions de com fèiem cada cosa que no

pas grans explicacions». [...] En deien posar en pràctica tot allò «vist i oït».